

САША МИЛОЈЕВИЋ
БРАНИСЛАВ СИМОНОВИЋ
БОЈАН ЈАНКОВИЋ
БОЖИДАР ОТАШЕВИЋ
ВЕЉКО ТУРАЊАНИН

Млади и хулиганизам на спортским приредбама

Подржано од Министарства просвете, науке и технолошког развоја

Издавач
ОЕБС
Организација за европску безбедност и сарадњу
Мисија ОЕБС-а у Србији
Уз подршку Министарства просвете, науке и технолошког развоја

Аутори
Проф. др Саша Милојевић
Проф. др Бранислав Симоновић
Бојан Јанковић MSc.
Мр Божидар Оташевић
Вељко Турањанин MSc

Рецензенти
Проф. др Срђан Милашиновић
Проф. др Божидар Бановић
Проф. др Горан Вучковић

Лектор
Дејан Булајић

Дизајн и припрема штампе
comma | communications design

Штампа
Фидуција 011

Тираж
200

ISBN 978-86-6383-001-1

Објављивање овог истраживања подржала је Мисија
ОЕБС-а у Србији.
Ставови и размишљања изнети у овом истраживању
припадају ауторима и не изражавају нужно став ОЕБС-а.

„The only thing necessary
for the triumph of evil
is for good men to do
nothing”

„Једина ствар која је
потребна за тријумф
ђавола је да добри људи
не предузму ништа”
(Sir Edmund Burke)

Садржај

Млади и хулиганизам на спортским приредбама	i
Предговор	vii
Извод из рецензија	ix
Рецензија	xv
Мишљење о рукопису	xx
1. Појмовно одређење насиља на спортским приредбама	1
1.1. Појам насилничког криминалитета	1
1.2. Појам насиља у спорту	4
1.2.1. Дефинисање навијачког насилничког криминалитета и разграничење са сродним облицима криминалитета	7
1.2.2. Појам хулиганизма	9
1.3. Појавни облици и узроци насиља на спортским приредбама	12
2. Ретроспектива насиља на спортским приредбама	17
2.1. Истраживање насиља на спортским приредбама данас	23
2.2. Периодизација насиља на спортским приредбама у Републици Србији	25
2.2.1. Период Краљевине Југославије	27
2.2.2. Период од 1945. године, до краја шездесетих година двадесетог века	27
2.2.3. Период седме и осме деценије прошлог века	28
2.2.4. Период девете деценије двадесетог века	29
2.2.5. Период од краја девете деценије до краја двадесетог века	30
2.2.6. Навијачко насиље у Србији од 2001. године	30
2.3. Навијачке групе у Србији	31
2.3.1. Категоризација навијача у Србији	38
2.4. Карактеристике екстремних навијача	39
Литература	41
3. Полицијске мере у супротстављању хулиганизму	45
3.1. Традиционални модел супротстављања хулиганизму	45
3.2. Фактори који доприносе насиљу на спортским приредбама	47
3.3. Међународна полицијска сарадња у супротстављању хулиганизму	51
3.4. Проактивне полицијске тактике примењене у обезбеђењу светских и европских фудбалских првенстава	60
3.4.1. ЕУРО 2000	60
3.4.2. ЕУРО 2004	61
3.4.3. Светско првенство 2006. године	65
3.4.4. ЕУРО 2008	67
3.4.5. ЕУРО 2012	70
3.5. Поступање полиције у појединим европским државама	77
3.5.1. Велика Британија	77
3.5.2. Италија	81
3.5.3. Србија	85
Литература	90

4. Казненоправни оквир регулисања проблема хулиганизма на спортским манифестацијама у државама бивше Југославије и другим европским земљама	93
4.1. Србија	94
4.1.1. Кривично дело насилничког понашања на спортској приредби или јавном скупу	94
4.1.2. Анализа радње кривичног дела	97
4.1.3. Мера безбедности забране присуствовања одређеним спортским приредбама	108
4.1.4. Прекршаји	109
4.1.5. Заштитна мера	110
4.1.6. Напомене о малолетним лицима као учиниоцима прекршаја и кривичног дела	111
4.2. Босна и Херцеговина	113
4.3. Хрватска	115
4.3.1. Кривична дела	115
4.3.2. Прекршаји	116
4.3.3. Заштитне мере, мере опреза и мере безбедности	117
4.4. Црна Гора	120
4.5. Словенија	122
4.6. Македонија	123
4.6.1. Кривично дело	123
4.6.2. Прекршаји	124
4.7. Велика Британија	125
4.8. Италија	127
Литература	130
5. Превентивни начини супротстављања хулиганизму у спорту	133
5.1. Превенција хулиганског понашања	133
5.1.1. Проблеми репресивног приступа хулиганском понашању	134
5.1.2. Форензичко-психолошке и криминолошке карактеристике генезе насилничког и хулиганског понашања у младом узрасту и адолесценцији	135
5.1.3. Фактори ризика који доводе до склоности ка насилничком понашању у процесу формирања личности	136
Индивидуални и персонални фактори ризика	136
Породица као фактор ризика	137
Школа као фактор ризика	138
Вршњаци као фактор ризика	138
Остали социјални фактори ризика	138
5.1.4. Мотивација хулиганског понашања	139
5.1.5. Утицај алкохола и малолетничког удруживања на насилничко понашање	143
5.2. Превентивни програми усмерени према омладини	146
5.2.1. Уопште о програмима превенције насилничког (хулиганског) понашања који су усмерени на омладину	146
5.2.2. Програми превенције насиља код школске омладине	151

5.2.3. Деловање на факторе ризика који доводе до насилничког понашања младих и увођење протективних фактора	154
5.3. Програми превенције насилничког понашања који се примењују у Сједињеним Америчким Државама	159
5.3.1. Уопштено о програмима превенције насилничког понашања младих у САД	159
5.3.2. Приказ неких пројеката превенције малолетничког насилничког понашања који се примењују у САД	164
5.4. Превентивни програми усмерени на превенцију хулиганског понашања навијача	171
5.4.1. Уопште о програмима превенције хулиганског насиља у спорту који се предузимају у Европи и изван ње	171
5.4.2. Програми превенције насиља у спорту у Хрватској	172
5.4.3. Програми превенције насиља у спорту у Немачкој	174
5.5. Превентивни програми хулиганског понашања навијача у Србији	177
5.5.1. Тренутно стање	177
5.5.2. Анализа националне стратегије за борбу против насиља и недоличног понашања на спортским приредбама у Републици Србији	178
Литература	190
6. Резултати емпиријског истраживања	193
6.1. Примењени методи и узорак	193
6.1.1. Примењени методи	193
6.1.2. Карактеристике узорка	194
6.2. Анализа резултата истраживања	203
6.2.1. Навијачке склоности и чланство у навијачким групама	203
6.2.2. Однос испитаника према школи	238
6.2.3. Однос испитаника према едукацији о насилном понашању и хулиганизму на спортским манифестацијама	245
6.2.4. Учесће испитаника у насилничком понашању и хулиганизму на спортским манифестацијама	255
6.2.5. Перцепција испитаника о месту и улози субјеката обезбеђења током одржавања спортских манифестација	261
6.2.6. Перцепција испитаника о појави расизма на спортским манифестацијама у Србији	269
6.2.7. Коришћење психоактивних супстанци међу младима и веза са насиљем на спортским приредбама	275
6.2.8. Специфичности чланова навијачких група	286
6.2.9. Ставови испитаника о могућем решењу проблема хулиганизма и насилничког понашања на спортским приредбама	311
6.3. Закључци из анализе резултата истраживања	320
Литература	328
7. Закључак	329
Регистар појмова	333

Предговор

Монографија „Млади и хулиганизам на спортским приредбама” настала је као резултат вишегодишњег темељног изучавања проблематике насиља на спортским манифестацијама. Као озбиљан безбедносни, а у појединим ситуацијама и политички проблем, питање хулиганизма „навијача” привукло је пажњу аутора који су се озбиљно прихватили изучавања насиља на спортским манифестацијама код нас, али и изучавања светских искустава о томе. Окосницу монографије чини обимно емпиријско истраживање које је обухватило преко 3600 ученика средњих школа у Републици Србији, од којих је њих преко 500 потврдило да су чланови неке од навијачких група. Ова чињеница, тексту који следи, даје посебан значај јер одсликава тренутно стање у друштву, када је реч о младима и хулиганизму на спортским манифестацијама.

У монографији, аутори су се бавили пре свега појмовним одређењима везаним за хулиганизам и насиље на спортским манифестацијама, а затим: генезом тих појава код нас и у свету; правним оквиром који омогућава друштвено супротстављање том проблему; реакцијом полиције, у свету и код нас, на проблем хулиганизма и насиља „навијача”; превентивним програмима међу младима, такође код нас и у свету, усмереним на решавање проблема хулиганизма; и на крају, тумачењем резултата обрађених података, до којих се дошло емпиријским истраживањем.

Монографија је првенствено намењена стручним и научним радницима који се баве овом облашћу друштвене стварности, али и државним органима који спроводе програме супротстављања хулиганизму и насиљу. Књига такође, може да послужи и као наставни материјал студентима високообразовних институција, чији се студијски програми баве овим и сличним проблемима.

И поред напора да се испуне методолошки, стручни, дидактички и други захтеви, ова монографија, вероватно, није без пропуста. Сва запажања, сугестије и критике које буду долазиле од корисника, биће велики подстицај даљем истраживању проблема насиља на спортским манифестацијама и напорима друштва да се тај проблем реши на најбољи могући начин.

Аутори се, пре свега захваљују Мисији ОЕБС-а у Републици Србији, која је својом подршком, омогућила да се спроведе обимно емпиријско истраживање и објави ова публикација. Такође, аутори се захваљују и Криминалистичко-полицијској академији из Београда, која је пружала подршку ауторима и омогућила да се део резултата истраживања „Структура и функционисање полицијске организације – традиција, стање и перспективе”, које она спроводи, а неки од аутора су чланови истраживачких тимова, искористе у процесу пи-

---

сања ове монографије. Велику захвалност аутори дугују и рецензентима, др Срђану Милашиновићу, редовном професору Криминалистичко-полицијске академије у Београду, др Божидару Бановићу, ванредном професору Правног факултета Универзитета у Крагујевцу и др Горану Вучковићу, ванредном професору Криминалистичко-полицијске академије у Београду, који су својим сугестијама значајно допринели побољшању квалитета монографије. На крају, аутори се захваљују и проф. др Бобану Милојковићу, редовном професору Криминалистичко-полицијске академије чије су сугестије биле од великог значаја при реализацији истраживања и писању публикације, као и господину Владимиру Цветковићу, сараднику на Криминалистичко-полицијској академији из Београда, на помоћи током анкетирања средњошколаца обухваћених истраживањем.

У Београду, децембар 2013. године.

Аутори

Извод из рецензија

I рецензија

Рукопис који ми је достављен на рецензију носи наслов „Млади и хулиганизам на спортским приредбама”, а као аутори потписују га др Саша Милојевић, ванредни професор Криминалистичко-полицијске академије у Београду, др Бранислав Симоновић, редовни професор Правног факултета Универзитета у Крагујевцу, Бојан Јанковић М. А. асистент Криминалистичко-полицијске академије у Београду, мр Божидар Оташевић, заменик начелника Управе за стручно образовање, оспособљавање, усавршавање и науку и Вељко Турањанин М.А. асистент Правног факултета Универзитета у Крагујевцу. Рукопис је обима 294 густо куцане стране или око 25 ауторских табака, а садржи 3 шематска приказа и 67 табеларних приказа, коректно уклопљених у основни текст.

Текст који ми је достављен на рецензију у потпуности је сагласан са претходно израђеним научно-истраживачким пројектом из Акционог плана „Млади и хулиганизам на спортским приредбама” који је усвојен од стране мисије ОЕБС-а у Републици Србији, те у складу са пројектом свеобухватно третира пројектовани предмет истраживања. Но, без обзира на то, текст је тек начео решавање проблема хулиганизма у Србији и представља добру основу за будућа научна истраживања тог предметног поља.

Рукопис има седам целина: Увод, Ретроспектива насиља на спортским приредбама, Полицијске мере у супротстављању хулиганизму, Казненоправни оквир регулисања проблема хулиганизма на спортским манифестацијама у државама бивше Југославије и другим европским земљама, Превентивни начини супротстављања хулиганизму у спорту, Резултати емпиријског истраживања и Закључак.

Ово је научно и стручно веома квалитетан рукопис. Он је теоријско-емпиријским путем потврдио нека страна и домаћа искуствена сазнања о предмету истраживања, али и открио неке нове везе и односе између делова предмета истраживања о којима раније није писано. Са стручне стране, то значи помоћ свим субјектима који се баве проблематиком насиља на спортским манифестацијама, да лакше идентификују носиоце проблема, односно саме проблеме, те да се са њима изборе на најадекватнији начин.

Након објављивања рукопис ће послужити научним и стручним радницима који се баве овом проблематиком да наставе са научним радом на овом пољу, али и за решавање оперативних проблема у свакодневном супротставља-

њу свим облицима насиља и хулиганизма на спортским манифестацијама. Такође, објављени рукопис ће бити значајно едукативно штиво за све студенте првог, другог и трећег степена студија, који се баве овом проблематиком.

Након анализе аутоцитатности и хетероцитатности у библиографским јединицама које су коришћене у изради рукописа, као и квантитативног и квалитативног удела сваког аутора у тексту, мишљења сам да библиометријски квалитет рукописа у потпуности задовољава критеријуме за монографску публикацију.

Имајући у виду све претходно наведено, као и форму, садржај, резултате до којих се дошло, као и актуелност теме коју рукопис обрађује, са задовољством предлажем издавачу да рукопис, интегрално објави у виду монографије водећег националног значаја.

У Београду, 30. новембар 2013. године

рецензент др Срђан Милашиновић, с.р.
редовни професор Криминалистичко-полицијске академије у Београду

II рецензија рукописа „Млади и хулиганизам на спортским приредбама”

Рукопис „Млади и хулиганизам на спортским приредбама” аутора проф. др Саше Милојевића, проф. др Бранислава Симоновића, Бојана Јанковића М.А, мр Божицара Оташевића и Вељка Турањанина М.А, који ми је достављен на рецензију, садржи 763.324 карактера са размацима, што одговара обиму од око 25.4 ауторска табака. Унутар рукописа налазе се три шематска приказа и 67 табеларних приказа, као и 91 фуснота, од којих се у 33 аутори позивају на изворе података које су користили, а остале су појашњавајуће.

Рукопис се састоји од седам делова: Увод, Ретроспектива насиља на спортским приредбама, Полицијске мере у супротстављању хулиганизму, Казненоправни оквир регулисања проблема хулиганизма на спортским манифестацијама у државама бивше Југославије и другим европским земљама, Превентивни начини супротстављања хулиганизму у спорту, Резултати емпиријског истраживања и Закључак.

Увод и део текста под називом „Ретроспектива насиља на спортским приредбама”, су делови рукописа које је написао мр Божицар Оташевић са укупно 114.094 карактера са размацима. У Уводу су појашњена основна одређења појмова којим се рукопис бави – насилнички криминалитет, насиље на спортским приредбама, хулиганизам и слично. „Ретроспектива насиља на спортским приредбама”, је део рукописа у којем је дат историјски осврт на насиље на спортским манифестацијама и његове последице у свету, у земљама у окружењу и код нас. Ово је садржајно и методолошки коректан део рукописа.

Део рукописа „Полицијске мере у супротстављању хулиганизму”, написао је Бојан Јанковић М.А. са 125.540 карактера са размацима. Овај део текста садржи три методолошки коректно уклопљена шематска приказа. Како је то наведено у почетној фусноти овог дела рукописа, током писања колега Јанковић је користио и делове резултата истраживања у којем учествује, а које спроводи Криминалистичко-полицијска академија из Београда – „Структура и функционисање полицијске организације – традиција, стање и перспективе”, што рукопису даје додатну вредност у научном смислу, јер су упоређивани резултати из два независна истраживања. Овај део рукописа бави се репресивним и превентивним активностима полиције, којима се покушава решити проблем насиља на спортским манифестацијама. Акценат је на превентивној (проактивној) делатности која је препозната као једини начин дугорочног решавања проблема, па су у овом делу текста обрађена искуства низа земаља које су имале, или још увек имају проблем са хулиганизмом. Садржајно и методолошки и ово је, такође, коректан део рукописа.

У делу „Казненоправни оквир регулисања проблема хулиганизма на спортским манифестацијама у државама бивше Југославије и другим европским земаљама”, који је написао Вељко Турањанин М.А. у тексту од 105.799 карактера са размацима, појашњени су основни правци казнено правне стратегије у нашој земљи који се односе на питање решавања проблема насилничког понашања и хулиганизма на спортским приредбама. Затим је та стратегија упоређена са опредељењима других земаља, насталих распадом СФРЈ. У решавању проблема хулиганизма са аспекта казнено правне политике. И ово је садржајно и методолошки коректан део рукописа.

„Превентивни начини супротстављања хулиганизму”, у спорту је део рукописа који је написао проф. др Бранислав Симоновић са 166.185 карактера са размацима. Овај део текста бави се превентивним програмима сузбијања насиља уопште, али је посебан акценат стављен на превентивне програме који се могу спроводити међу младима ради спречавања насилничког понашања и хулиганизма на спортским манифестацијама. Такође, на овом месту анализирана су искуства неких земаља које су раније започеле са превенцијом хулиганизма код младих на спортским утакмицама. Свеукупно, обрађена тематика у овом поглављу садржајно и методолошки задовољава критеријуме монографске публикације.

Између осталог, рукопис представља и научно саопштење веома обимног емпиријског истраживања, спроведеног на територији Републике Србије са средњошколском популацијом, у градовима који су имали прволигашке фудбалске тимове у сезони 2012/2013. година. Истраживање је извршено методом испитивања, техником анкетирања са 3662 испитаника. Резултати до којих се дошло након обраде података низом техника статистичке методе, приказани су у делу рукописа „Резултати емпиријског истраживања”, чији је аутор проф. др Саша Милојевић. Тај део текста написан је са 205.545 карактера са размацима и у себи садржи 62 табеларна прилога, који су методолошки коректно уклопљени у текст. И у овом делу рукописа, колега Милојевић је користио и делове резултата истраживања у којем учествује, а које спроводи Криминалистичко-полицијска академија из Београда – „Структура и функционисање полицијске организације – традиција, стање и перспективе”, што рукопису даје додатну вредност у научном смислу, јер су упоређивани резултати из два независна истраживања. У овом делу текста углавном статистичким методама је извршена научна дескрипција, класификација и објашњење повезаности низа појава везаних за насилничко понашање и хулиганизам на спортским приредбама. Табеларни прикази пружају обиље информација које се могу искористити за нека будућа истраживања ове проблематике. И овај део рукописа је садржајно и методолошки коректан са аспекта задовољења критеријума за монографске публикације.

Закључак представља, методолошки потпуно коректно, кратко сумирање најзначајнијих резултата до којих су аутори током истраживања дошли. Закључак је написан са 7.164 карактера са размацима.

Попис коришћене литературе дат је након сваког поглавља. За писање Увода и дела „Ретроспектива насиља на спортским приредбама”, искоришћено је 59 библиографских јединица. Од тога, колега Оташевић је аутор, или коаутор шест библиографских јединица, а колега Симоновић једне. При изради дела „Полицијске мере у супротстављању хулиганизму”⁰¹⁴⁸ искоришћено је 37 библиографских јединица. Од тога, колега Јанковић је аутор, или коаутор у пет библиографских јединица, колега Милојевић у четири, док су колеге Оташевић и Симоновић аутори, или коаутори у једној библиографској јединици. За писање дела „Казненоправни оквир регулисања проблема хулиганизма на спортским манифестацијама у државама бивше Југославије”, искоришћене су 53 библиографске јединице. Од тога, колега Оташевић је аутор, или коаутор у две библиографске јединице.

При изради дела „Превентивни начини супротстављања хулиганизму у спорту”, искоришћена је 41 библиографска јединица. Од тога, колега Симоновић је аутор, или коаутор у шест библиографских јединица, а колега Оташевић у две. На крају, за писање дела „Резултати емпиријског истраживања”, искоришћено је 15 библиографских јединица. Од тога, колега Милојевић је аутор, или коаутор у седам библиографских јединица, а колега Јанковић у пет. Имајући у виду аутоцитатност и хетероцитатност у библиографским јединицама које су коришћене у изради рукописа, као и квантитативни и квалитативни удео сваког аутора у тексту, мишљења сам да библиометријски квалитет рукописа у потпуности задовољава критеријуме за монографску публикацију.

Текст који ми је достављен на рецензију у потпуности је сагласан са претходно израђеним научно-истраживачким пројектом из Акционог плана „Млади и хулиганизам на спортским приредбама”, који је усвојен од стране Мисије ОЕБС-а у Републици Србији, те у складу са пројектом свеобухватно третира пројектовани предмет истраживања. Ипак, ваља напоменути да ми је достављени рукопис тек почетно истраживање комплексне проблематике насиља на спортским манифестацијама, које је отворило низ нових питања и проблема за нека будућа научна истраживања.

Научни и стручни квалитет рукописа је неспоран, јер је теоријско-емпиријским путем потврдио нека страна и домаћа искуствена сазнања о предмету истраживања, али и открио неке нове везе и односе између делова предмета истраживања о којима раније није писано. Са стручне стране, то значи помоћ свим субјектима који се баве проблематиком насиља на спортским манифестацијама, да лакше идентификују носиоце проблема, односно саме проблеме, те да се са њима изборе на најадекватнији начин.

Након објављивања рукопис ће послужити научним и стручним радницима који се баве овом проблематиком да наставе са научним радом на овом пољу, али и за решавање оперативних проблема у свакодневном супротстављању свим облицима насиља и хулиганизма на спортским манифестацијама. Такође, објављени рукопис ће бити значајно едукативно штиво за све студенте првог, другог и трећег степена студија, који се баве овом проблематиком.

Имајући у виду све претходно наведено, форму, садржај, резултате до којих се дошло, као и актуелност теме коју рукопис обрађује, са задовољством предлажемо издавачу да рукопис, интегрално објави у виду монографије водећег националног значаја.

У Крагујевцу, 29. новембар 2013. године

рецензент др Божидар Бановић, с.р.
ванредни професор Правног факултета Универзитета у Крагујевцу

III рецензија

Предмет: Рецензија рукописа под насловом: „Млади и хулиганизам на спортским приредбама”, аутора Саше Милојевића, Бранислава Симоновића, Бојана Јанковића, Божицара Оташевића и Вељка Турањанина

Рецензија

Рукопис „Млади и хулиганизам на спортским приредбама” има 294 странице текста, где се налазе три схеме и 67 табела и укупно је наведена 221 референца, од чега 23 прописа. На крају рукописа на две стране текста дат је закључак.

Шест поглавља обрађених у рукопису носе следеће наслове: Увод; Ретроспектива насиља на спортским приредбама; Полицијске мере у супротстављању хулиганизму; Казненоправни оквир регулисања проблема хулиганизма на спортским манифестацијама у државама бивше Југославије и другим европским земљама; Превентивни начини супротстављања хулиганизму у спорту и Резултати емпиријског истраживања.

У Уводу се говори најпре о значају дефинисања насиља и указује се на мултидисциплинарност овог појма. Након Увода објашњава се појам насиља у спорту и даје се његова дефиниција уз осврт на квалификовање деликта.

У подпоглављу „Појам хулиганизма”, разматра се етимолошки корен како овог назива, тако и вандализма, уз објашњење да ово понашање није само везано за насиље спортских навијача. За разлику од вандализма, израз хулиганизам се готово искључиво користи за насиље повезано са спортским манифестацијама.

Подпоглавље „Појавни облици и узроци насиља на спортским приредбама”, објашњава да насиље на спортским приредбама може бити изражено у разним формама, од релативно толерантних видова, до вандализма и криминалних случајева теже природе, уз напомену да као криминолошки феномен спада у ред најинтересантнијих феномена савременог друштва. У објашњењу узрока насиља на стадионима често се истиче тзв. „психологија гомиле”, где се појединац осећа сигурније, с обзиром на то да маса покрива његову анонимност.

У делу „Ретроспектива насиља на спортским приредбама”, дат је историјски осврт на овај проблем од времена античке Грчке, са посебним освртом на другу половину XX века до данас. Анализом насиља на спортским приредбама данас се бави мали број истраживања везаних за насиље на спортским приредбама, како домаћих тако и страних аутора.

У делу „Периодизацији насиља на спортским приредбама у Републици Србији”, описује се навијачко насиље у вези са спортом, на простору бивше

Југославије, које се обично дешавало у контексту етничких конфликта, политичке нестабилности и слабих институција, али и перманентне социо-економске кризе и са њом повезане хроничне бесперспективности. Констатује се да је навијање на простору бивше Југославије пролазило кроз бројне фазе, па је стварање навијачких група у некадашњој Југославији подељено на шест периода: Период Краљевине Југославије; Период од 1945. до краја шездесетих година; Период седме и осме деценије прошлог века; Период девете деценије двадесетог века; од краја девете деценије до краја двадесетог века, и од 2001. године.

У подпоглављу „Навијачке групе Србије”, описује се како су настале и како су подељене навијачке групе у Србији и при том, какве су њихове карактеристике. Констатовано је да сами називи неформалних навијачких група асоцирају на њихову спремност да испољавају насиље. У „Категоризација навијача у Србији према безбедносном ризику”, навијачи су у Србији сврстани у три основне категорије: А – ненасилне (сви који нису у категорији Б и Ц), Б – потенцијално насилне (то су лица против којих су поднете кривичне и прекршајне пријаве због насилних деликата који су извршени у вези са спортским приредбама), Ц – насилне (осуђивани припадници навијачких група због извршених кривичних дела и прекршаја са елементима насиља у вези са спортским приредбама), али се и констатује да према наведеној категоризацији, многе насилне и потенцијално насилне навијаче не би било могуће формално евидентирати у одговарајућу категорију.

Констатује се да карактеристике екстремних навијача, представљају навијачку поткултуру, односно то је „супкултура у којој високо место заузимају елементи колективне солидарности, изразите територијалности и егзалтиране мушкости. То су карактеристике својствене свим екстремним навијачким групама. Омладина је основна социјална база фудбалског хулиганизма. Због тога је навијачка поткултура предмет пажње како науке, тако и друштва у целини. На крају овог поглавља дат је попис литературе, коју чини 59 библиографских јединица.

У поглављу „Полицијске мере у супротстављању хулиганизму”, констатује се да се полицијске организације у различитим државама, на различите начине супротстављају хулиганизму на спортским приредбама. Закључује се да су на почетку супротстављања хулиганизму полицијске снаге првенствено користиле репресивне мере (традиционални модел супротстављања), а када су касније уочиле да те мере не доносе адекватне резултате, чак у неким ситуацијама и подстичу насиље, почеле су да примењују проактивне мере. Када се посматра Традиционални модел супротстављања хулиганизму, закључује се да од када постоји проблем са хулиганизмом полиција је примењивала традиционални модел, где се репресивним мерама и силом настоји сузбити насиље на спортским приредбама. Констатује се да полицијске јединице морају размотрити све факторе приликом планирања обезбеђења спортске приредбе. Разумевање фактора који доприносе настајању насиља помоћи ће приликом анализе проблема, утврђивању ефективности мера, препознавању кључ-

них тачака где треба интервенисати, а затим на крају и при избору адекватних одговора на насиље.

Анализом сваке спортске приредбе припадници полиције могу открити и утврдити факторе који доприносе насиљу на спортским приредбама, а анализа треба да се заснива на троуглу насиља на спортским приредбама, у којем су садржани главни елементи једног спортског догађаја. Неискусно особље може смањити ефективност стратегије управљања организацијом утакмица. Такви кадрови не могу да идентификују потенцијалне опасности и не могу да одређују на адекватан начин. Приликом појаве насиља у неким ситуацијама неадекватна реакција може подстаћи настајање насиља. Говори се о томе да и неискусно особље, чак иако је прошло обуку, може бити напето или нервозно у високостресним ситуацијама. Неретко кривац за настајање насиља су полицијске снаге које својим негативним ставовима, прекомерном употребом средстава принуде, могу подстицати насиље.

Када се посматра „Међународна полицијска сарадња у супротстављању хулиганизму”, наводи се да способност одређене полицијске организације, земље организатора спортске приредбе, да се успешно супротстави хулиганизму, умногоме зависи од подршке коју ће добити од других иностраних полицијских организација, како из земаља из којих долазе гостујући навијачи, тако и из других држава које имају информације, или искуства у организацији међународних утакмица. Тачније, међународна полицијска сарадња може помоћи у обезбеђивању пуне безбедности догађаја, путем активности како домаћих полицијских снага, тако и иностраних, при чему свако од њих има специфични степен одговорности.

У проактивним полицијским тактикама примењеним у обезбеђењу светских и европских фудбалских првенстава приказани су, кроз примере добре праксе у организацији великих фудбалских турнира, остали фактори који су међусобно повезани, уз напомену да је насупрот традиционалном моделу деловања полиције, последњих година порасла популарност проактивног деловања полиције, који се заснива, пре свега, на обавештајном раду, али и на предузимању других мера пре ескалације проблема, уз комбинацију са репресивним мерама. На крају се налази попис од 37 библиографских јединица, од чега је осам из области прописа.

Када се посматра „Казненоправни оквир регулисања проблема хулиганизма на спортским манифестацијама у државама бивше Југославије и другим европским земљама”, констатује се да је ескалација насиља на спортским манифестацијама, последњих година, довела до реакције законодаваца широм Европе. Како су у различитим државама заступљена различита законских решења, детаљно је обрађен казненоправни оквир у Србији, а затим и регулисање ове материје у законодавствима осталих држава бивше Југославије, Енглеске и Италије, као и других земаља у Европи. На крају је дат попис од 69 библиографских јединица од чега 16 из домена прописа.

Поглавље „Превентивни начини супротстављања хулиганизму у спорту”, састоји се од пет подпоглавља и то: Превенција хулиганског понашања, Превентивни програми усмерени према омладини, Програми превенције насилничког понашања који се примењују у Сједињеним Америчким Државама, Превентивни програми усмерени на превенцију хулиганског понашања навијача и Превентивни програми хулиганског понашања навијача у Србији.

У подпоглављу „Превенција хулиганског понашања” трага се за оптималном стратегијом у друштвеној реакцији и одбрани од понашања која се могу окарактерисати као хулиганска и то са аспекта насиља повезаног са понашањем навијача. Закључује се да су тужилаштва и судови, у Србији, веома неефикасни у процесуирању и пресуђењу хулиганских деликата. У многим случајевима судски процеси уопште нису покретани према хулиганима (посебно у фудбалу), а и ако су (изузетно) покретани, и после више година нису се окончали, или је изречена блага казна која ни приближно није сразмерна „делу”. Уколико се и изриче казна затвора, она је или условна или је око законског минимума. Овако благе санкције које се изричу дуго након извршеног насилничког понашања могу имати само контрапродуктиван ефекат.

На основу судске праксе и криминално психолошких истраживања долази се до закључка да не постоји један хулигански мотив, а да се у пракси често среће мотивациони сноп, тј. више мотива који истовремено подстичу агресивно понашање и да хулигански мотиви представљају групу сродних, а не индивидуализованих мотива. Код ових кривичних дела јасно се види како потреба за самодоказивањем у оквиру специфичне структуре личности доводи до формирања специфичних мотива хулиганског (насилничког) понашања. Карактеристика и специфичност потребе за самодоказивањем код овог кривичног дела је у томе да најчешће није спозната од стране самог учиниоца.

У подпоглављу „Превентивни програми усмерени према омладини”, говори се уопштено, о програмима превенције насилничког понашања, који су усмерени на омладину, уз констатацију да је неопходно проблем посматрати мултидимензионално. Предложени приступ превенције указује на могуће практичне стратегије целовитог приступа проблему насиља у друштву и пружа најмање три практичне могућности. Као прво, проблему насиља у друштву треба приступити целовито, системски са аспекта једне кровне стратегије, а онда након тога треба гранати мере превенције и адекватне репресије. Као друго, мере превенције треба да буду усмерене на суштину, а то значи на: а) узроке насиља у једном друштву, посматрано у целини; б) на узроке формирања и развоја агресивних личности. Као треће, теоријски став да исти услови и узроци, типови личности продукују агресију и насиље у различитим областима, може да буде искоришћен при формирању база података које би објединиле корисне информације од значаја за стратешки и интегрисани приступ превентивног и репресивног третирања насиља у друштву.

У даљем излагању извршен је свеобухватан приказ „Програма превенције насилничког понашања који се примењују у Сједињеним Америчким Државама”,

а након тога дат је приказ „Превентивног програма усмереног на превенцију хулиганског понашања навијача, са посебним освртом на Европу”. Анализирани су превентивни програми који се примењују у Хрватској и Немачкој, али су приказани и превентивни програми против хулиганског понашања у Србији. Изнето је тренутно стање и извршена је анализа Националне стратегије за борбу против насиља и недоличног понашања на спортским приредбама. На крају је дат попис од 41 библиографске јединице.

У поглављу „Резултати емпиријског истраживања”, приказани су резултати истраживања до којих се дошло применом технике анкетања и то анонимним анкетањем испитаника, а за то, посебно израђеним инструментом – анкетним упитником – који је садржао 42 питања. Одговори на питања били су махом затвореног типа. На једно питање испитаници су давали искључиво отворен (слободан) одговор, док је код 11 питања испитаницима у оквиру понуђених затворених, дата и могућност отвореног (слободног) одговора. Примењена статистичка метода послужила је за извођење закључака о могућностима предузимања мера међу млађом популацијом, како би се идентификовао узраст у којем се јављају први проблеми са хулиганизмом.

Узорак са којим је обављено анкетање обухватио је ученике средњих школа са територије Републике Србије. Стратификација узорка обављена је по следећим критеријумима – Градови у којима се налазе школе из којих су бирани испитаници имали су прволигашке клубове из Супер лиге Србије у сезони 2012/2013. године. То су: Суботица, Пећинци, Кула, Нови Сад, Београд, Смедерево, Крагујевац, Јагодина, Ниш, Ужице, Ивањица и Нови Пазар. У изабраним градовима одабране су по две средње школе које су најближе фудбалском стадиону на којима клубови Супер лиге Србије из сезоне 2012/2013. имају своје седиште. У свакој од одабраних школа анкетирани су ученици из по два одељења свих разреда, и то одељење које је имало најмање изостанака са наставе и одељење које је имало највише изостанака. Дакле, укупно је анкетирано 200 одељења. По овим критеријумима стратификације дошло се до узорка испитаника од 3662 ученика. Узорак је обухватио 1,3% популације ученика средњих школа, а имајући у виду да се ради о стратификованом узорку, његова величина у потпуности репрезентује циљну популацију ученика средњих школа старости од 14 до 19 година.

У закључцима из анализе резултата истраживања приказани су сумирани резултати истраживања, уз осврт на: интересовања младих за спортске манифестације, навијачке склоности и чланство у навијачким групама, однос испитаника према школи, однос испитаника према едукацији о насилном понашању и хулиганизму, учешће испитаника у насилничком понашању и хулиганизму на спортским манифестацијама, перцепцију испитаника о месту и улози субјеката обезбеђења спортских манифестација, перцепцију испитаника о појави расизма на спортским манифестацијама у Србији, коришћење психоактивних супстанци међу младима и везу са насиљем на спортским приредбама, специфичности чланова навијачких група, ставове испитаника о могућем ре-

шењу проблема хулиганизма и насилничког понашања на спортским приредбама. На крају је дат попис од 15 библиографских јединица.

Мишљење о рукопису

Материјал који се налази пред нама је модеран, свеобухватан рукопис о младима и хулиганизму на спортским приредбама, који нам на једноставан, али не и сувопаран начин, чини доступним теоретска и емпиријска знања везана за младе и хулиганизам.

Садржај рукописа подељен је на шест поглавља и то: Увод, Ретроспектива насиља на спортским приредбама, Полицијске мере у супротстављању хулиганизму, Казненоправни оквир регулисања проблема хулиганизма на спортским манифестацијама у државама бивше Југославије и другим Европским земљама, Превентивни начини супротстављања хулиганизму у спорту и Резултати емпиријског истраживања. На крају сваког поглавља дата је обимна листа референтних радова, које су аутори користили у припреми овог рукописа.

Предлог и образложење: Концепција овог рукописа разликује се од постојећих из подручја која се баве младима и хулиганизмом на спортским приредбама, јер је на врло сликовит начин приказано свако поглавље, уз нарочито наглашену вредност спроведеног истраживања, које се на веома стручан начин тумачи.

Због свега наведеног, овај рукопис је вредан прилог литератури којом се посматра феномен хулиганизма на спортским приредбама и треба да представља основу у разумевању односа младих према овој појави, а уједно и да буде импулс широј друштвеној заједници, пре свега у превенцији оваког понашања.

Коначан закључак је да је реч о вредном тексту који се бави младима и хулиганизмом на спортским приредбама. Препоручујемо да се рукопис објави.

У Београду, 25. новембар 2013. године.

др Горан Вучковић, с.р.
ванредни професор
Криминалистичко-полицијске академије у Београду

Млади и
хулиганизам
на спортским
приредбама

